

■ **Forma:** V epose najdeme najčastejšie rozprávania, rozsiahle opisy (VII. spev – opis štítu).

Veľmi pôsobivé a živé sú opisy búrky, vetra, dažďa. J. Hollý majstrovsky využíva **metaforu a personifikáciu**:

*Oblaky vtom hustnú; deň a jasné zmizne sa svetlo
i smolná s hroznú vystúpi černava tvárú.
Obtažené terchú rozpukne sa mračno, a zrázu
náramný sa valí z roztrhléj oblohy príval.
Všecka lejú zem huči; i nevelká míňala chvíla,
rozpeneným nízké naberú sa už údoli vodstvom.
Stále porozlévá sa moravská réka a zdvihlá
na brehy vystává i na šír sa rozejde po lúkach.
A hromadú kalmých vod okolné zakryje medze;*

Veľmi časté sú rozvité **priovnania** k prírodným javom, ktoré prerastajú až do krátkeho obrazu s dejom, napr. priovnanie uväzneného Svatopluka k slávikovi v kletke:

*Tak Svatopluk stážoval si a na svú bídu naríkal,
jak keď v násilnej zavretý pod mrežkami kletce
trúchlívá slávik a nevolnú vazbu zažívá.
Ten, čo ho tam zamkel, myslí, že radostne mu spívá,
on však naňho porád, o milú že privédel ho volnosť,
premnoho napláká; a na svém hambalku sedící,
náramný vede kvíl, i žalobnú náreky pesňu
cifruje, až zmorené usedá jemu od horu srdce
a trúchlými celé sa ozývá bydlo ponosmi.*

V epose **nenajdeme dialógy** s rýchlo sa striedajúcimi replikami. Postavy prednášajú monologické state, často začínajúce dôstojnými osloveniami:

*Vodče veľaslávny!
Králu predobrotivý!
Prevrúcný sluho moj! atď.*

Priamu reč väčšinou autor ukončuje výrazom:
Tak povedá.

V epose **chyba priama charakteristika** postáv, **epiteton** prináša niektorú vlastnosť postavy (udatný, ukrutný), ale obraz o postave si urobíme z jej činov.

Použitá literatúra: Hollý, J.: Svatopluk. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo detskej knihy, 1956.

SLÁVY DCERA

Básnická skladba o láske k žene a slovanskej vlasti, inspirovaná láskou autora k F. Schmidtovej, s ktorou sa zoznámil počas štúdií v Nemecku.

Motív cesty, ktorou prechádza z Nemecka z územia Lužických Srbov na Slovensko, zamýšľanie sa nad osudmi národov, ktorých územím prechádza, ukazuje, že jedným z inšpiračných vzorov bolo dielo romantického G. G. Byrona Putovanie Childa Harolda (pozri nižšie).

Básnickou formou rozvíja ideu všeslovenskej vzájomnosti, podľa jeho názoru by sa mali všetky slovanské národy uchýliť pod ochranu Ruska, ktoré v tom čase malo svoj štátny útvar ako jediná slovanská zem. Spojenie slovanských národov si nepredstavoval v politickom zmysle, ale styky sa mali utužovať kultúrnou spoluprácou, výmenou literátov, vedcov a štúdiom slovanských jazykov.

Autor: **JÁN KOLLÁR** (1793–1852), študoval na evanjelickom lyceu v Bratislave, na univerzite v Jene, pôsobil ako knaz v Pešti, ako profesor na viedenskej univerzite, ako poradca vlády. Patrí do slovenskej klasicistickej literatúry, zapojil sa do slovenského národnobuditelského hnutia. Písal poéziu, venoval sa vedeckej literatúre a zberateľskej činnosti. Bol zástancom československého jazyka. Písal po česky. Slávy dceru predchádzalo dielo Básne Jana Kollára.

■ **Útvar:** lyrická skladba (Předzpěv a 615 sonetov).

■ **Kompozícia**

1. **Předzpěv** (106 veršov) – klasicistický útvar napísaný časomerným veršom (striedanie krátkej slabiky s prirodzenou dlhou alebo polohou dlhou slabikou). Dvojveršia sa skladajú z hexametra (6 stôp) a pentametra (5 stôp), teda vytvárajú elegický distichon (využívaný v žalospevoch).

Sám svobody kdo hodén, svobodu zná yážiti, každou
daktyl daktyl daktyl spondej daktyl trochej
(dve dlhé)

(Prirodzené dlhé slabiky – označené dĺžnom.)

(Polohou dlhá slabika – po samohláske nasledujú dve spoluohlásky.
Pozri str. 106.)

2. Spevy: I. Zála

- II. Labe, Rén, Vltava
- III. Dunaj
- IV. Léthé
- V. Acheron

Spevy obsahujú 615 sonetov = zneliček (14-veršová strofa s usporiadaním veršov 4, 4, 3, 3), autor využíva prízvučnú stopu (prevažne trochej: -^U).

Rozbor a ukážky

Prédzpěv

Autor žiali nad zemou Lužických Srbov, ktorí boli už v minulom storočí takmer ponemčení. Ich zem bola:

... někdy kolébka, nyní národu mého rakev.

Obáva sa takého osudu na Slovensku, a preto vyzýva:

... k obloze, Tatry synu, vznese se vyvýše pohled.
Neb raději k velikému přívěti tomu tam se dubisku,
jenž vzdoruje zhoubným až dosaváde časům.

Dubisko je mocné Rusko, ktoré v tom čase malo samostatný štátny útvar ako jediné zo všetkých slovanských národov.

Horší ako zlé časy je pre národný život človek bojujúci proti vlastnému národu – *Zaslepenec, na své když zlobu plémě kydá*.

Autor sa obracia na susedov slovanských národov, ktorí proti nim viedli vojny – *Zardi se, závistná Teutonie, sousedo Slávy*. Oslovuje Nemecko, ale vyčíta všetkým národom, ktoré inému siahli na slobodu, napr.: Anglicku vyčíta aktivity v Indii (*Porušil zíštný Europicán dva svety Indů*), kritizuje aktivity Turkov v Grécku (... *peleši v krajinách osmanské plémě helénských*).

Posudzuje svet v zmysle svojho demokratického kréda:

Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou,
ten, kdo do pout jíma otroky, sám je otrok.

I. spev

Ústrednou tému je láska, lyrický hrdina vyznáva lásku Míne, ktorá sa stáva Slávy dcerou. Láska, zaľúbenosť, vrúcnosť citu posúvajú túto časť Slávy dcery k **preromantizmu**.

Tatry zlaté, Tokaj, ticho luny
prst se tytýž hráti pokouší,
ale klamné vždycky do uší
Mína jen a Mína znějí struny.

V kráse Míny ukrýva sa krása Poľky, Srbky, Slovenky, Rusky:
... proto se tu, jako v moři řeky,
divně spolu všechněch Slovanek
objímají cnosti, krásy, vděky.

V opise krás milovanej ženy cítí vrúcnosť, ktorú klasicizmus nepoznal:

Nejen ona růžovkvetná líčka,
rtové k políbení spiknutí,
i vaz pyšný, hrdlo labuti,
štastná zlatých vlásků po něm hřička,
čelo slunné, klidný oblouk víčka,
ocí přísných vábné kynutí,
lkavý ousměch, tajná vzduchňutí,
i slov němá sladkých polovička:

Raz v noci za hrdinom prichádzajú dvaja duchovia (jeden s mečom, druhý s natiahnutým šípom):

„Miluješ vlast svou více, čili Mínu?“
Půlnoc bije. Já se z lůžka tiše vztáhnu,
stana před ně různym svědomím,
meč tam, tu šíp, vlast tam, tu má přítelkyně.
Mlčím, váham, rázem rukou v řadra sáhnu,
srdce vyrvu, na dvě rozlomím:
„Na“, řku, „jednu vlasti půlku, druhou Míne.“

Nasleduje rozlúčka s Mínou a sľub vernosti. Hrdina zanecháva svoju Mínu krajine, v ktorej s ňou bol šťastný:

Žehnám i vás stíny cest mých tejné,
i vás louky, po nichž chodily
vstříc mi její nožky květosejné!
Chraňte klénot tento vprostřed sebe,
dokud cíl ten, co nám složily
zrádné losy, změní dobré nebe.

II. spev

Básnik odchádza z krajiny Míny cez Labe. Láska je neustále v popredí záujmu, ale naznievajú už menej šťastné tóny, pretože lyrický hrdina je ďaleko od svojej milie.

*Lásko! Lásko! Ó, ty sladký klame,
ó, ty číše slasti nejvyšší!
Kde se duše s duší pomíší,
v citu jednom zem i nebe máme.*

Všíma si českú zem, jej postavenie vo svete. Zem so slávnou minulosťou musí prijímať príkazy cudzích:

*Jak tě vítat, slzou, čili zpěvem,
jako matku, či jak macechu,
země, plná cti i posměchů,
slavná přízní bohů jako hněvem?
Hrady tvé ze sov a plazů chlévem,
kraje pastvou staly Nečechů;
lev ti silný slouží za věchu,
smrt a mdloba pod oděvem.
Tecte, mutné slzy, do Vltavy
jako déšť a blesky z oblaků,
nesouc heslo toto bratrům Slávy;

Nechte svář, co hrob již vlasti vyryl,
slyšte národ, na křik Feaků,
váš je Hus i Nepomuk i Cyril.*

Nevidí vinníkov len u cudzích, najväčšia národná vina je pasivita:

*To jsou, v kterých duše hnije živá,
hnusné bez balzamu Mumie:
Nebo kdo chce žíti, nech se kývá.*

*Pracuj každý s chutí usilovnou
na národu roli dědičné,
cesty mohou býti rozličné,
jenom vúli všichni mějme rovnou.*

III. spev

*V kraji od Tatier k Tokaju prežil šťastnú mladost, o to viac pocituje svoj žiaľ:
Tu sem někdy první cítil radost,
září Tater späť zazáří,
tu všem vinšum písni veselou
každá louka učinila zadost.*

*Nyní žravou v srdci nosím žádost,
vlastní žel svúj lkáti nesmělou,
ach, kdyby mi onu zmizelou
mohl ještě navrátit mladost!*

Riešenie by bolo v zabudnutí:
*Zapomenout? Ne, to možné není,
raději chci věčne toužit,
volím nemoc, nežli ozdravění.*

IV. spev: Léthé

V. spev: Acheron

Mína sa mení na vílu a sprevádza autora po slovanskom nebi, kde sú všetci, čo Slovanom priali, a po slovanskom pekle, kde sú všetci neprajníci.

(Léthé – z gr. mytológie, rieka, kde nachádzali zabudnutie,
Acheron – z gr., rieka Vzdychov, pretekala podsvetím.)

Forma

Niektoré výrazové prostriedky z Předzpěvu:

Trópy

Metafora (zámena významu slova na základe vonkajšej podobnosti)
*Neb raději k velikému přívěnu
tomu tam se dubisku.*

Prirovnanie

horší nežli divé války, divější ohně

Symbol

dubisko – Rusko

berla železná – vojna, napadenie

Personifikácia – zosobnenie

*Čas vše mění, i časy,
k vítězství on vede pravdy.*

Synekdochá (zámena slova na základe kvantitatívneho vzťahu, namiesto celku je pomenovaná časť):

Stůj noho! (celý človek, nielen noha)

Perifráza (nepriame pomenovanie)

Tatry synu = Slovák

Epiteton

krasohlasý jazyk

zrádné Labe

hlítavé pěny Baltu

Figúry

Klimax (stupňovanie významu slovných spojení po sebe nasledujúcich)

*Horší nežli divé války, hromy,
ohně divější.*

Paralelizmus (opakovanie rovnakých alebo podobných syntaktických konštrukcií)

Kde spanilá v zelených hájach...

Kde z mramoru stály...

Kde v nebi své...

Použitá literatúra: Kollár, J.: Slávy dcera. Bratislava: Tatran, 1974.

KOCÚRKODOV

ANEB JEN ABYCHOM V HANBĚ NEZŮSTALI

Pod vplyvom racionalistických myšlienok podáva satirický pohľad na slovenské malomestské prostredie, kritizuje nedostatok národného povedomia v remeselnických rodinách, dlhodobé odnárodnovanie zemanov, nedvižnosť a úzkoprsosť malomestského prostredia. Prvýkrát v dejinách slovenskej literatúry vytvára príťažlivý charakter národoveckého učiteľa, oživuje jánošíkovskú tradíciu postavami zbojníkov.

Dielo bolo uvedené v r. 1830 pri otvorení prvej slovenskej stálej ochotníckej scény (zakladateľ Gašpar Fejérpaták-Belopotocký) v Liptovskom Mikuláši.

Autor: JÁN CHALUPKA (1791–1871), slovenský klasicistický dramatik, významný predstaviteľ národnobrodeneckej literatúry. Starsí brat Sama Chalupku.

■ **Útvar:** fraška v troch dejstvách.

Postavy

J. Chalupka vytvára klasicistické čierno-biele charaktery (hlupák, obmedzenec, maďarón, drobná intrigánka, študent, zbojník) s univerzálnou platnosťou pre slovenské malomesto. Postavy sú spoločensky rozvrstvené – zeman, inteligencia, remeselník, študent.

Pán z Chudobíc – krstným menom Adolf, predstavuje spoločenskú vrstvu zemanov, ktorá bude v slovenskej literatúre zamestnávať ešte dve generácie autorov.

Polovzdelenec s niekoľkými latinskými triedami lýcea v Kežmarku, s priepastnými medzerami z histórie, zemepisu, ale napriek tomu školský a cirkevný inšpektor, povýšenecký voči kňazovi a učiteľovi.

V správaní doznieva spupnosť tejto spoločenskej vrstvy, ale po majetkovej stránke je už nižšie, ako to naznačuje i jeho meno. Vdovec, žije sám so svojím synom, dom i dvor má vo veľkom neporiadku.